

THOMAS F. GLICK, PROFESSOR D'HISTÒRIA MEDIEVAL DE LA BOSTON UNIVERSITY

Text: JORDI SEBASTIÀ / Fotos: DAVID VIJUESCAS

"La ciutat no comprèn l'horta"

Thomas F. Glick (Ohio, EUA, 1934) està considerat la màxima autoritat en el sistema de regadiu de la València medieval. Amb el temps ha passat d'estudiar l'horta a ser un activista de la seua supervivència amenaçada pel creixement de l'urbs.

El 1970, la Harvard University Press publicava la tesi doctoral de Thomas F. Glick, titulada *Irrigation and society in Medieval Valencia*, considerada pels experts la millor obra sobre el complex sistema de regadiu de l'horta de València a l'edat mitjana. A més de ser un professor metòdic i constant, Glick ha decidit implicar-se també amb els moviments que treballen per assegurar la supervivència d'aquest paisatge únic que ell coneix tan bé. En la seua darrera visita a València ha aprofitat per donar suport a la recentment fundada Associació Valenciana d'Amics dels Molins (AVAM) i per visitar el Molí de la Sal a Burjassot (l'Horta), un dels pocs molins hidràulics que encara funcionen a la comarca. Entre la pols de la farina i els engranatges moguts per l'aigua de la sèquia de Tormos, en parlem.

—*Què li dugué a interessar-se pel sistema de regadiu de l'Horta de València?*

—Això va començar quan jo era a l'últim curs de la universitat i vaig veure un anunci en el diari universitari on un catedràtic buscava una persona que sabera espanyol per traduir-li uns documents. Però els documents estaven escrits en valencià perquè eren ordenances de sèquies del llibre de Jaubert de Passà. Així va començar el meu interès pel tema. El professor, que era Arthur Maass, va dirigir algun temps després la meua tesi doctoral i ell mateix és autor d'un gran llibre sobre sistemes de reg, on compara els sistemes de les hortes de València, Múrcia i Alacant amb tres hortes de l'oest dels Estats Units.

—*O siga que aquells documents van ser els culpables.*

—Sí. A més, Maass era catedràtic de ciència política i com que jo era medievalista se'm va acudir d'historiar el passat d'aquests sistemes.

—*Quan es va desplaçar a València per primera vegada?*

—Maass estava ací l'any 1960 i jo estava a Barcelona estudiant àrab...

—*Àrab?*

—Això és una altra història. El cas és que jo vaig anar a Barcelona per una altra qüestió però a l'últim vaig aprendre àrab. Bé, aquell any, Maass i jo vam fer alguns viatges de camp, per Oliva i per Gandia. Jo vaig tornar l'any 65, ja casat, i la meua dona i jo vam passar ací un any i mig a Godella, al costat de la sèquia de Montcada.

—*Què li va semblar el sistema quan el va veure en directe?*

—D'una banda vaig descobrir el gust estètic, i de l'altra em va sorprendre la complexitat. A més, havia romàs tan estable que podia confirmar algunes pràctiques que havia llegit en documents medievals, podia tenir confirmacions etnogràfiques parlant amb els llauradors. Els mètodes canvien, és clar,

però en línies generals l'organització medieval es mantenia. No els conreus, ni els mètodes de treball, però sí el sistema per distribuir l'aigua i prevenir conflictes.

—*El sistema valencià té alguna característica pròpia?*

—Totes les societats regants elaboren normes i re-

"He llegit que volen reproduir sobre l'horta de Campanar un ecosistema amenaçat, com el d'Àfrica o el Brasil, sense adonar-se que ja en tenim un ací. Jo ho veig com una carnavalada de la història."

gles per a controlar i distribuir l'aigua i prevenir conflictes. Però jo diria que el sistema valencià destaca perquè és molt flexible, les normes són, per un costat molt detallades i, a la vegada, molt generals, de manera que serveixen per a una varietat de situacions molt gran i continuen funcionant. Per exemple en situacions climàtiques complicades, com els anys de sequera, o en temps de conflicte, com les guerres que poden destruir els assuts o les sèquies. Les ordenances prevenien totes aquestes situacions. A més hi ha una jerarquia de procediments que responen a l'oferta d'aigua, que van des del torn normal fins a la imposició de prioritats, com l'aigua de gràcia, que és l'obligació dels pobles castell (*el pobles situats en la ribera del Túria*) de subministrar aigua a la vega de València en determinades condicions. Aigua de gràcia és un eufemisme perquè no era de gràcia, era una obligació.

—A més del sistema de reg, vostè va descobrir el paisatge de l'horta i, pel que sembla, ara és més que un objecte d'estudi.

—Jo treballo i pense en l'horta des de fa uns quaranta anys. I en els últims anys, mentre estudiava els molins, va sorgir el problema en el barri de Campanar: l'amenaça de destrucció de l'horta i d'edificis emblemàtics com molins i alqueries per uns projectes urbanístics. Això em va provocar un canvi de consciència. Campanar em va convertir en un activista. Era un cas tan violent que no podia callar-me. El problema, generalitzant molt, és que la ciutat no comprèn l'horta ni la coneix, no la mira amb gust estètic. En Campanar sud, per exemple, diuen que volen destruir l'horta per fer jardins i jo crec que l'horta ja és un jardí. No ho entenc. I en el parc de la capçalera del riu? He llegit en el diari que volen reproduir un ecosistema amenaçat, volen replicar algun fragment d'Àfrica o el Brasil sense adonar-se que ja tenim ací un ecosistema amenaçat. Jo ho veig com una carnavalada de la història i no l'entenc. És incomprendible. El que haurien d'haver fet és crear una mena d'això que els francesos anomenen ecomuseu. Restaurar algun molí com una peça fonamental del museu de l'horta, això haguera tingut sentit.

—El cas de Campanar és molt violent, com ha dit, però la construcció ja fa temps que envaeix l'horta.

—Recorde que Maass i jo assistírem a un congrés sobre dret d'aigües a Alacant fa deu anys i vam anar a un bar a l'horta de Sant Joan on es feien les subhastes d'aigua. I el que vam trobar és que l'horta de Sant Joan ja pràcticament no existeix i ja han deixat de fer la subhasta. El llibre que havia escrit Maass en els anys seixanta era sociològic, perquè descrivia institu-

cions vives, i ara ja és històric, perquè no existeixen.

Ací a València pareix que tothom juga amb els valors immobiliaris. I vull aprofitar per parlar d'una persona que no ho feia i que va lluitar molt per defensar l'horta fins que va morir, Vicent Giner Boira, l'assessor lletrat del Tribunal de les aigües. Fa vint anys, ell i jo teníem una idea per a fer de tota l'horta un recinte historico-nacional però no teníem ningú a qui presentar-la. Durant la seua última malaltia va estar ingressat a l'Hospital Arnau de Vilanova des d'on veia l'horta de Campanar i a tots els que anàvem a visitar-lo ens deia: això s'ha de salvar! Ell va estar contra l'onada d'especulació mentre els mateixos síndics de les sèquies l'afavorien per a fer-se rics.

—Però el problema continuarà mentre els llauradors guanyen més diners especulant que treballant la terra.

—Una possible solució és absoldre els llauradors d'impostos immobiliaris. Això s'ha fet en molts llocs per assegurar el subministrament de les ciutats. O també modificant els conreus per fomentar l'agricultura biològica. Jo conec un agricultor de l'horta de Marxalenes (*un barri de València*) que ven hortalisses orgàniques a Alemanya i guanya molts diners. Aquesta demanda pujarà i això pot ser una solució econòmica. També per als molins, per exemple, perquè la farina que fan, la tradicional, és molt millor que la que es ven ara.

—Hi ha molta diferència?

—La farina normal sempre es presenta com "enriquida" i això és així perquè estan obligats a afegir les vitamines que s'han perdut en el procés. Es mol tan ràpidament que s'arriba a temperatures superiors a 119 graus Fahrenheit; perdona que no t'ho diga en graus Celsius però en algunes coses els

americans encara som a la prehistòria.

—No passa res, ja ho traslladaré quan transcriba l'entrevista (56 graus Celsius).

—Doncs bé, la temperatura és molt alta i la fibra es disgrega, però la farina d'un molí tradicional té la fibra intacta i totes les seues vitamines. El pa fet amb aquesta farina dura tres o quatre dies sense fer-se dur, per exemple.

—El professor Glick aprofita per comentar-li la idea a José, el moliner, però aquest ja ha trobat un camí propi per a sobreviure en el segle XX, i confia que en el XXI, treballant amb un enginy del XVI: "Sanitat em posava molts problemes per poder fer farina per a consum humà, de manera que ara en faig per a consum industrial. Molem fesols negres, americans, i fem una pasta que després usen per a fer fusta. Jo vaig més lent que els molins elèctrics però la meua energia és el pas de l'aigua, i això és

"Una possible solució per fer rendible l'horta és absoldre els llauradors d'impostos immobiliaris. O també modificar els conreus per fomentar l'agricultura biològica."

gratis". Glick anota alguns apunts en una llibreta de camp.

—Has sentit això? Farina de fesols americans per a fer fusta.

—Deu ser conglomerat.

—És una demostració més de les possibilitats que té tot el sistema, inclosos els molins, d'adaptar-se a les circumstàncies de cada temps. Els molins són dels primers llocs on comencen a aplicar-se noves tecnologies industrials, a fer electricitat, i continuen durant molt de temps sent el que eren en origen: focus d'activitat econòmica i centres d'intercanvi social. I tot això únicament mogut per la gravetat i el moviment de l'aigua, és un treball net i difícilment es pot fer de manera més rendible, el que passa és que molt poca gent sap que hi ha encara molins i com funcionen. En això, els americans us portem avantatge, i els francesos també, perquè els nostres molins aprofiten cabdals de rius importants i es limiten a recollir la força del corrent amb grans rodes que resulten molt visibles. Els molins valencians han

d'aprofitar al màxim els cabdals de les sèquies que, de vegades, són magres i per això es construeixen sifons que concentren la força de l'aigua i les rodes són subterrànies, la gent veu una construcció com aquesta i no sap que és un molí, estic segur que la gran majoria dels que passen en el metro per ací, davant del Molí de la Sal, no saben el que amaga.

—O siga que el fet que els molins valencians siguem, diguem-ne, més discrets, fa que siguem menys apreciats.

—Sí. Els molins de vent, per exemple, resulten molt més vistosos i la gent tendeix a reivindicar la seua conservació. Però aquets molins són tan importants i tan interessants com aquells i ací és on entra el que he dit abans del gust estètic. Tota aquesta maquinària que tenim davant es mou d'una manera realment elegant; a més, com es tracta d'un enguiny mecànic encara és possible entendre-la simplement observant-la

—Què li ha fet passar de ser un estudiós de l'horta a ser-ne un defensor?

—Al principi jo era molt reticent a parlar obertament sobre assumptes polítics ací perquè sóc un estranger i no vull semblar algú que ve de fora a donar lliçons. Però dues coses m'han fet canviar: l'una és que des del 1980 tinc una casa a la província d'Alacant, em sent resident, i per tant part implicada, i l'altra és que tota la meua vocació gira al voltant de l'Horta de València i veure-la desaparèixer em produeix una tristesa constant.

acadèmic nord-americà i pràcticament no he tingut alumnes graduats fins molt recentment. Ara sí que tinc un alumne que treballarà sobre els conflictes en la conca del Serpis i vull que estudeie les reaccions basades en la competició per l'aigua i la relació amb els conflictes polítics i socials de la zona. Serà el meu primer alumne i potser l'últim que estudeie temes de l'aigua. El meu primer lloc com a professor era a Texas i estic segur que si m'hi haguera quedat hauria tingut alumnes interessats per aquestes qüestions però a Boston, Massachusetts, que és un estat temperat, plujós... no hi ha conflictes d'aigua. A Boston el que tenim són bones biblioteques.

—Té fama de ser la ciutat més il·lustrada dels EUA.

—L'Atenes d'Amèrica, diuen.

—I és cert o és un tòpic?

—És totalment cert, pel que fa a la riquesa de biblioteques... i de catedràtics pomposos.

amb deteniment, com les màquines de Leonardo, però, torne a dir-ho, la gent no sap ni tan sols que existeix perquè la memòria rural s'ha perdut molt ràpidament, em fa l'efecte que també per influència d'una determinada mentalitat que la valorava molt negativament en contraposició a la ciutat que representava la modernitat i el progrés.

—Sembla que el seu treball sí que va obrir nous camins perquè ara en el departament d'història medieval de la Universitat de València hi ha gent que es preocupa per aquests temes.

—Sí. Però també és cert que el règim de les autonomies va estimular una tremenda onada d'estudis d'història local. La veritat és que apareixen obres molt interessants contínuament, com la que acaba de publicar Jaume Castillo sobre els conflictes de l'aigua a la Safor.

—També a Boston hi ha escola, gent que investigue aquesta matèria?

—No. Totes les meues relacions es troben ací. Jo he estat una mena de llop solitari en el món

